

egy lélek sem mutatkozott, cérnavékony hangommal hiába kiabáltam: Cibulka néni! édes Cibulka néni!

A kutya kényelmesen tovább sütkérezett a nap melegében, néha felém vetett lapos pis-lantásaiból azt a fenyegetést véltem kiolvasni: Gyere csak! Gyere! Már vásik a fogam hátul-gombolós nadrágodra! Isten legyen irgalmas a bőrödnek.

Utoljára szörnyű félelemmel, irtóztató szívdobogással, összegyűjtve minden me-részségemet és elszántságomat, mely sovány gyerekbordáim között ide-oda futkosott, ne-kimentem a szörnyetegnek átlépendő rajta, miközben remegő és legédesebb szavakkal igyekeztem őt biztosítani: Ne félj, édes kutyus, én nem bántalak!

De amire én ezt a stratégiai műveletet vég-rehajthattam volna, a kutyus felugrott és bele-harapott a nadrágomba.

Hát amilyen sivítás-ordításra én fakadtam – azt hiszem, akkor repedezett meg a Hudakék deszkapalánkja –, a Kukurica utca sem azelőtt, sem azóta nem hallott. Ha oroszlán vagy valami óriás kígyó harapta volna le a lábamat, nem bömbölhettem volna méltóbban, mint ahogy én azt megtettem akkoriban. Emellett azonban futottam, mint akit a tatárok kergetnek.

Ordításom az egész utcát felverte, és egy-két percen belül asszonyok, gyerekek rémült csapata loholt nyomomba és vészujóslóan zúg-ta: Veszett kutya marta meg!

Az egész csapattal egyidejűleg értem haza és zokogva vettem magam az ugyancsak halálra ijedt Panka néném karjaiba, ki hiába kérdezte tőlem, mi a bajom? Én erre nem is tudtam megfelelni, de nem is kellett, megadták a választ helyettem az asszonyok. Erre azután néném kicsi híja, hogy el nem ájult. Szeren-csére az asszonyok rögtön megvigasztalták, hogy veszettséget, bármilyen sebbel legyen is az egybekötve, biztosan meg lehet az első ne-gyedórán belől gyógyítani, míg a mérge a vér-be át nem ment. Az asszonycsapat rögtön át is alakult orvosi consiliummá és rövid, de annál

zajosabb tanácskozás után az operációhoz fog-tak. Két vöröshagymát kértek néném-től, azt szétmetélve az izzó parázsra dobták – nyílt konyhánk volt, a takaréktűzhely nevű alkal-matosság csak akkor tűnt fel és meglehetősen ösmeretlen volt –, engem megfogtak s a ruhát lerántották rólam és anyaszült meztelenül a sercegő hagyma füstjében néhányszor megfor-gatva megfüstöltek. A procedúra után, dacára folytonos ordításomnak, mivel most meg az izzó szén sütögette testemet, az orvosi testület biztosította nénémet arról, hogy a veszettség már semmiképp sem törhet ki rajtam, mivel a füstölés nemcsak alapos volt, hanem azonnal foganatosított, és a hagyma füstjének meg-volt az ereje, hogy a mérget a sebből kiszívja.

– De hiszen nem is láttam sebet a gyere-ken!? – jegyezte meg az egyik néni.

Erre újból lekaptak, megvizsgáltak és tény-leg marásnak, sebnek nyomát az egész teste-men nem tudtak konstatálni.

– Felszívta, eltüntette a hagyma füstje! – mondta ki véleményét határozott hangon a consilium elnöknője.

– Oh, a hagyma az egy csodaszer! Az uram egy korcsmai verekedésnél olyan lyukat kapott a fejébe, hogy az agyveleje kicsi híja, hogy ki nem látszott. Kétszer megfüstöltem és már alig látszott meg a lyuk helye. Mondom, csodaszer!

Panka néném nagyon megköszönte a se-gítséget, amiben engem részesítettek, azonban lelke mélyén alighanem maradt valami kis aggodalom, mivel délután az utcáról behív-ta Heim dr. urat.³ Ez volt a mi környékünk ösmert orvosa. Szép szál öregúr volt, hosz-szú fekete szalonkabátban, szürke nadrág és ugyanolyan cilinder, fehér elefántcsont fogan-tyús pálcikával róttá az utcánkat.

Nagy tekintélye volt, mert csak németül be-szélt, és azt tartották órára, hogy amely beteget ő nem képes kigyógyítani bajából, azt ugyan senki sem tudja a javulás útjára téríteni, az el van jegyezve a halálnak.

Én vele néhány év múltán, amidőn a har-madnapos váltóláz vagy két év tartamára meg-

3 Dr. Heim Eduárd / Ede (seb)orvos, aki a kassai járási seborvos, Heim Sebestyén fia volt és követte apját annak állásában. *Vö. Jelenkor*, 1841. 102:418. (dec. 22.).

nyergelt, közelebbi ösmeretségbe jutottam. És mert bajomat mással, mint chininnel nem tudta kúrálni, és ebből aztán annyit tömött belém, hogy lépdaganatot kaptam gyógyszerre révén, kínai doktornak neveztem el magamban, úgy okoskodván, hogy chinin és Kína kell, hogy valami szoros nexusban legyenek egymással.

Hát ezt a kínai doktort in spe hívta be néni a lakásunkba, és elmondván az esetet, mely velem történt, kikérve orvosi tanácsát, segítségét. A doktor úr elsősorban megkérdezte, hogy biztosan veszett volt a kutya, amelyik megmárt? Nem tudják biztosan! Erre megvizsgált és miután ő sem talált rajtam semmi sebet, megnyugtatta nénémet, hogy bajról szó sem lehet.

A néni erre valahogyan kikottyantotta, hogy azt a hagyma füstje tüntette el. Erre a doktor kíváncsi lett, és mire a dolgot megértette, nagyot csapott az asztalra és azt mondotta: Hát persze, persze, hogy ez nem jutott eszembe, soha jobb szert nem alkalmazhattak volna, hagyma, hát persze, ilyenformán a fiatal úron nem is törhet ki a veszettség! Soha! Soha! Hahaha! Kreuzdonnerwetter und ich hab' das nicht gewusst!

Még az utcán is kacagott, forgatta a botját, szürke cilinderét emelgetve.

Én azonban a veszettségtől tényleg megmelegültem!

II.

Gyerekkorom másutt elmondott esete óta hosszú ideig semmiféle érintkezésbe nem jutottam az ember kitűnő barátjával, a kutyával. De lehetetlen, hogy az ember korábbiánál későbbben mégis ne akadjon össze vele avagy társaival, és én is ösztönösen éreztem-tudtam, miszerint csöndesen folyó életemnek egyik-másik jelentéktelen epizódjaiban valamiféle szerep neki vagy nekik is ki fog jutni.

Hiszen a mi életünk kutya nélkül el sem képzelhető, már ami nekünk legszentebb volna, a kötelességünk, az is kutyával van össze-

kötve; ha jó a dolgunk, akkor azt mondjuk, hogy kutyabajunk van; ha autónk vagy kocsink nincsen, akkor kutya forsponton járunk, ha a barátunk furfangos, akkor az kutyahájjal van megkenve, ahogy mindegyikünk tudja azt is, hogy mit jelent az, ha kutyául megy a dolgunk, amint az sem érthetetlen senki előtt, ha valakit, valamit kutyába sem veszünk. Azt is természetesnek találjuk, ha kutyaugatás nem hallik a mennyországba, ha kutyának kutya a kölyke, vagy kutyák és a nagyurak nem teszik be maguk után az ajtót. Tudjuk, baj lehet ott, ahol a házastársak kutya-macska barátságban élnek, vagy ahol kutya van a kertben. Baj származhatik abból, ha valamit kutyafuttásban végezünk el, nem sokat érhet az sem, ami a kutyának sem kell, vagy ha azt már a kutya se ugatja meg. Nagyra vagyunk, ha azt tudjuk mondani, izenni valakinek hogy: eb mondja a kutyának, kutya a farkának; ugyancsak fölényesek vagyunk, ha azt jegyezhetjük meg: kutya ugat, karaván halad, vagy ha valakiről azt állíthatjuk, hogy aki délelőtt kutya, az délután is az.

Szokták mondani azt is, hogy: kutya baja, mint a szentesi halottnak. Ez pedig onnan származik, hogy kísérte a gyülekezet a halottat, s útközben nagy záporosó lepte meg, amire a gyászmenet egy házba menekült az eső elől. Valaki ezután megkérdezte: hát a halott mit csinál? Mire egy másik azt tanálta mondani: Kutya baja! Betoltuk a kocsival együtt a szín alá!⁴

Hát ha még a kutyát ebnek nevezzük, akkor meg eb is venne húst fogára, ha pénze volna; no meg eb fújja, kutya járja; eb sógor, kutya koma; aztán meg: eb fél kutya fél, míg az ipam, napam él; de az is igaz, hogy: eb is kényes az orrára; meg azután hogy az eb is konccal álmodik; meg hogy: ebül gyütt marhának komondor a gazdája, és hogy ebnek szemébe nem megy a füst; de eben gubát cserélni sem lehet jó dolog ám!

Rége még azt is mondogatták: kvittek vagyunk, mint az asztalos a kutyával. Aminek

4 A szólás szerepel a közmondások különféle gyűjteményeiben, de a mögöttes adomát csak kevés helyen említik, erre l. BABIK JÓZSEF: A hittudomány magyar nyelve. Szent. Szentség. *Hittudományi Folyóirat*, 5. (1894) 337.

eredete onnan származik, miszerint asztalt vivén az asztalos a fején, amikor egy kódorgó kutya a lábát megharapja. Persze a majszter uram megijedt, leejtette az asztalt, aminek azután az egyik lába eltörött. Felkapta az eltörött lábat az asztalos, odavágja a kutya lábához. A kutya vonítva elszaladt, mire a mester ingerülten azt mondja: No, most kvittek vagyunk!

Még vagy egy tucat közmondással, példabeszéddel tudnám bizonyítani fenti állításomat, hogy a kutya életünk minden változásában mennyire kiveszi a részét, ha nem tartanék attól, miszerint fölsorolásaimmal unalmassá válok; inkább rátérek annak elmondására, mikor és hogyan jutottam másodízben életem során a kutyákkal közelebbi összekötetésbe.

1882. évben hosszas folyamodványozások után végül reám mosolygott a szerencse, egyik kérvényemnek sikere lett, amennyiben a m. kir. pénzügyminisztérium egy forint ötven krajcár napidíjjal műszaki díjknak felvett az országos, akkor még kataszteri felméréshez és utasított, miszerint szolgálattételre a m. kir. 1. sz. felmérési felügyelőségénél Mezőtúron záros határidőn belül jelentkezsem. Egyrészt örültem, hogy végre valami álláshoz jutottam, másrészt bánkódtam, hogy édesanyámat, szülővárosomat, szokott környezetemet ott kell hagynom, de éreztem, hogy e kinevezéssel az élet kapuja nyílik meg előttem és nekem mennem kell, ha magam embere akarok lenni.

A meghatározott időben jelentkeztem új helyemen a főnökömnél. Meglehetősen nyápic legény lehettem, mivel a felügyelőm,

Traupmann⁵ jelentkezésem után azt az ajánlatot tette a felügyelőség többi tisztviselőjének, hogy közösen vele jó nagy összegben biztosítsák életemet, az első rátát még csak meg kell fizetniük, a másodikat azonban már biztosan nem, mert akkorára már én Ábrahám kebelébe térek nyugovóra, és ilyenformán kevés pénz után nagy csomó üti majd a markukat.

Amint ebből látszik, az én jó főnököm meglehetősen cinikus ember lehetett. De az szinte természetes is volt, lévén ő egyike a régi Magyarország legnevesebb díszbüzéireinek. Ha Thallóczy, Rómer, Donászy ösmerhették volna, bár maguk nemében ők is nagy malacok voltak, biztosan behódoltak volna disznó zsenialitásának és megtették volna biztosan elnöküknek.⁶ Állandó ambícióját képezte, hogy újnál újabb disznóságokkal lepjen meg minket, és boldog volt, ha ezekkel sikert aratott. Azt meg kell adni, hogy anekdotái bizonyos élcet, szellemességet nem nélkülöztek, bár olyanok voltak mind, hogy a toll is belepirult volna, ha azokat valaki papíron meg akarta volna örökíteni. Azt állította az én édes főnököm, hogy ő minden eredeti malacságát tényleg le is jegyezte – szerinte erre érdemesek is voltak ezek –, azonban, amidőn a jegyzetek hatalmas füzettedagadtak volna, az valamiképpen felesége kezébe került, aki azután az egészet – az emberiség nagy veszteségére – tűzbe hajította.

Nyári működésem első színhelye Szentes volt, ahol Berczeli István mérnöknek lettem beosztva.⁷ Feladatunk a város határának legtávolibb része felmérését képezte. A Külső és Belső Ecseri puszták, Királyháza⁸ egy része oly

5 Traupmann József (1835–1902) 1884–1895 között felmérési felügyelő az 1. (Eger) felmérési felügyelőségen. ZÁVOCZKI ADRIENN: Óbuda belterületének határleírása (1874). *Catastrum*, 1. (2014) 2:32–37. és ZÁVOCZKI ADRIENN: Szentes felmérését végző kataszteri mérnökök. *Catastrum*, 3. (2016) 4:47–50.

6 Thallóczy Lajos (1857–1916) történész, a közös pénzügyminisztériumi levéltár igazgatója híres volt a lakásán tartott, szabadszájú és viselkedésű baráti összejövetelekről, ahol a deli büzéreknél ő volt a Büzérnagya. Vö. WAKTOR ANDREA: „Kegyelmes Büzérnagyi! ... Én ábrándozom a bécsi szép napokról”. Thallóczy Lajos és köre Bécsben. *Budapesti Negyed*, 12. (2004) 4:435–456. Nem tartozott e körhöz, és itteni említésük oka sem általánosan ismert Rómer Flóris (1815–1889) és Donászy Ferenc (1858–1923) esetében.

7 Berczeli István (1852–1915) 1882-től 1888-ig kataszteri mérnök az egeri 1. felmérési felügyelőségen. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), S 92 Az Országos Földmérési Intézet vegyes iratai (= S 92) No. 25/1. 284–285. *Magyarország tiszti cím- és névtára* (= MTCN), 1884:157., 1886:192., 1887:192., 1888:237., 1889:238., 1890:206.. MNL OL, K 269 Pénzügyminisztériumi Levéltár, Pénzügyminisztérium, Általános iratok (= K 269), Az országos kataszteri felmérés tisztviselőinek szolgálati beosztása, 1884–1892 (= Szolgálati beosztás, 1884–1892) szerint csak 1888-ig szerepelt Berczeli az 1. felmérési felügyelőség állományában, 1889-től már a gyöngyösi 6. felmérési felügyelőségénél dolgozott.

8 Gánóczy itt tévesztett: Szentes területén Veresegyház („Veresegyháza”) és Királyság nevű külterületek találhatók, ezek közül Veresegyház Belsőecser mellett fekszik.

távol esett a várostól, hogy reggel kocsival öt óra után elindulva hazulról csak hét órára értünk célunkhoz, este pedig kilenc-tíz óra vetett lakásunkra. Ez a körülmény szükségessé tette, hogy kint a tanyákon keressünk magunknak lakást és onnan végezzük el munkánkat.

Ilyenformán jutottam én el Pizskos Földvári Nagy Ferenc tanyájába,⁹ ahol azután a kutyákkal való újabb nekszusom létrejött.

Három kuvasz volt a tanyán, de Cerberus nem őrizhette jobban az alvilág kapuját, mint a három borjúnagyságú komondor.¹⁰ A tanyába ugyan be nem tette a lábát tudtuk nélkül senki, sőt még a tanya előtt sem zöröghetett el szekér, kocsi, és nem mehetett el gyalogos anélkül, hogy a tanyából kirohanva mérges ugatásukkal ne kísérték volna a mezsgyéig és ne adták volna imígyen tudtul mindenkinek, hogy a tanyába a belépés tilos. Csodálatos módon tudták azonban, hogy meddig terjed az ugatási kötelességük, mert soha a tanyabirtok mezsgyéjét túl nem lépték, és amint azon valaki túlhaladt, a lármájukat abbahagyták, ha egy-kettőt vakkantottak még a távozó után, ami nyilván jel lehetett a paraszttanya kuvaszainak, hogy mi megtettük a mi kötelességünket, rajtatok a sor, hogy ti is megtegyétek a magatokétokat!

Amint mondom, mérges három dög volt, és alighanem az éhség ugatott belőlük, mert nem láttam soha, hogy valaha valamit vetettek volna nekik eledelül. Egy ízben szóvá is tettem ezt a gazda előtt; mire azután azt a feleletet kaptam, hogy hát van ezeknek annyi eszük, hogy megkeressék a maguk ennivalóját, mert hát pro primo – két gimnáziumot végzett a gazda és szeretett hencegni latin tudományával – nem-e tudom, hogy éhes farkasnak élesebb a körme, éhes bolha jobban csíp és hogy ez a kutyákra is áll? Meg azután az ember tönkremenne – 80 holdas prima tanyabirtok mellett –, ha ezeket is kellene etetni, pro secundo: a

jó mód mellett meghíznának – mint a pápista barátok, és mi hasznukat sem venné nekik az ember, akár azoknak is, kik csak lustálkodva élik Isten világát. Ezt alighanem magáról tudhatta filozófus elméje, mivel ő a pipázáson kívül egész nap mit sem tett és így tényleg úgy meghízott, hogy 120 kilót nyomott.

Ilyenformán érthető volt a kutyák adáz mérge. Mert ha a teli has a békét és megelégedettséget termeli ki, úgy az üres bendő csak ennek ellenkezőjét hozhatja a világra. Különösen déltájon voltak békétlenek, mérgesek ezek a szegény dögök, valahogyan megérezhették vagy látták, hogy ilyenkor mindenki eszik; míg az étel a sors valamilyen átkos intézkedése folytán tőlük meg van tagadva. Ez az elégedetlenségük oly lármás vonításban nyilvánult, hogy ha bármily messzi voltam a tanyától, mindig elhallatszott hozzánk, amire azután napszámomaim soha el nem mulasztottak figyelmeztetni: Tekintetes Uram! Dél van, kántálnak már Földvári gazduram kuvaszai!

Az én viszonyom a dögökkel amolyan platonikus viszony volt. Kerültem őket, amennyire csak lehetett; az igazat megvallva, drukkoltam tőlük. Különben az esős napokat kivéve alig voltam a tanyán, ilyenkor is ritkán, mert akkor az irodában kellett lennem. A komondorok meg engem a szó szoros értelmében megvetettek. Annyi gőgöt, mint amennyit személyem iránt tanúsítottak magaviseletükben, nézésükben, no, hát annyit és olyat bizonyos, hogy nem tudott kifejezni a velencei doge az ólomkamrák legutolsó lakójának irányában sem. Ha néha összejöttem velük, akkor azok, ha köpni tudtak volna, akkor biztos, hogy kiköptek volna előttem. Próbáltam őket szelidebb, barátságosabb magatartásra hangolni, néha egy-egy darab kenyeret, csontot vetettem nekik, bekapták a legnagyobb készséggel és gyönyörűséggel, de utána megint csak morogtak, mintha mondták volna: ugye le akarsz

9 Földvári Nagy Ferenc telkei (hrsz.: 21883, 21884, 21885) Külsőecser területén voltak. MNL OL, S 79 Kataszteri gyűjtemény, Iratok No. 309/1. 2535. A telkek beazonosíthatók a Mapire weboldalán közzétett birtokvázlatokon: <https://mapire.eu/hu/map/cadastral/?layers=osm%2C3%2C4&bbox=2271472.122982879%2C5902093.73816183%2C2273056.9969912292%2C5902690.902445309>. Szentes birtokvázlatairól I. TÖRÖK ENIKŐ: Szentes részletes felmérése. *Catastrum*, 3. (2016) 4:41–42.

10 A kuvasz és a komondor két külön fajta, a szerző azonban váltakozva használja a kutyák megnevezésére. A borjúnagyságú jelző alapján valószínűbb, hogy komondorok voltak e rész főszereplői.

kenyerezni minket, te Pupák? Mi! Abból nem eszel! Mi kutyák vagyunk és nem emberek!

A nyár közepén azután történt valami, ami a tanya nyugalmát mód fölött fölzavarta. Egy nap egy kódorgó kis kutya rohant be a tanya-ba. Ahogy a három komondor megpillantotta, reá vetette magát és a szerencsétlen kis ebet pillanat alatt szétszaggatta és egyben szőrös-tül-bőrös-tül felfalta. A tanya lakói között valahogyan rögtön megérlelődött a tudat, hogy a kis kutya csak veszett lehetett, mivel különben hogyan tévedhetett volna a tanya-ba, ahová soha semmiféle ilyen eb be nem merészkedett. Az ijedtség, a félelem megdermesztette a tanya népét, halásápadtan jártak-keltek, egyedül a kuvaszok voltak megelégedettek és nyaldosták végig önelégülten szájukat: no, csakhogya egyszer már jóllakhattunk!

Legjobban a mi mahomet gazdánk rémült meg és azonnal kiadta a parancsot: ki kell hozatni a veszett doktort, Veszett Kis Kovács Pál komám uramat!¹¹

Másnap délelőtt be is állított a veszett doktor a tanya-ra. Aznap véletlenül odahaza lévén, tanúja lehettem olyan jelenetnek, amelyet nekem elmondva senkinek nem hittem volna el.

Veszett Kis Kovács uram könnyű kis kocsin érkezett, amibe helyes állású két csikó volt befogva. A gazda maga hajtott, és bár nyár volt, nyakába hatalmas báránybőr bunda volt kanyarítva, nyilván az eső miatt, fogai között hegyes makrapipa szorult, fejébe csúcsos keskeny karimájú nemezkalap volt betűrve.

A kutyák mint veszett farkasok rontottak a tanya-ba gördülő kocsi elébe és a két lovat zablájuknál fogva a földre igyekeztek rántani. A kocsi ennek dacára is végre nagy nehezen az udvarra beért, megállt, a gazdája levette magáról a bundát, könnyed ugrással egyszerre csak a kutyák között termett, ujjával egyet pattintva azt kiáltotta nekik: Hát így fogadtok ti engem, ti rusnyák?!

E szóra a három Cerberus, mintha maga Mihály arkangyal vasvesszővel rajtuk végigvágott volna, nyöszörögve lapultak, hason csúsztak a doktor felé olyan alázattal, remegő tisztelettel, milyennel valami rongyos kínai kuli közeledhetett valamikor uralkodója színe elé. Ami meg ezután következett, azon meg éppen leesett az állkapcsom a csodálattól. A veszett doktor megest egyet pattintott, mire most a kutyák mintha valami rugó vágta volna fel őket, fölugrottak és mondhatlan örömük minden jelivel halmozták el urukat. Nyakába ugrottak, nyalták, falták, körülnyargalták, nyihogtak, a földet farkukkal csapkodták, szinte hallatszott, hogy kutyanyelvükön hogyan mondogatták egymásnak: Haj, haj, hogy ilyen boldogságban lehet részünk!

A mesterük végre is nevetve leintette őket, mire örömmel nagy nehezen alábbhagytak kissé, azonban farkuk folytonos csóválásával, rekedt vakkantásaikkal elárulták azt a gyönyörűséget, mely kutyalelküket eltöltötte afölött, hogy megjelent végre nyomorult életük egén az a valaki, ki őket megértette, ki velük szimpatizál, ki iránt most ezt a szeretetet mutathatták ki, mely bennök volt elásva, és amelyre őket senki képesnek nem hitte, nem tartotta. Ahogy én mindezeket a tanyai szoba kis ablakából végignéztem, mely előtt munkasztalom állott, az a gondolat nyargalt agyamon keresztül: hálát adhat a jó Istennek ez az ördögi machinációval praktizáló fickó, hogy nem vagyunk a középkorban, és még inkább, hogy én nem vagyok a nagy inkvizítor, előbb megtanítanám karót vágni, azután máglyára cipeltetném ezt a boszorkánymestert, annál is inkább, mivel amúgy is biztosan kálomista, azaz „törökökkel bélelt”, mint hogy boldog emlékezetű Pázmány Péter kardinális uram az ilyen Istentől elrugaskodott népséget nevezte.

Valójában azonban kissé elgondolkoztam a látottakon: Ugyan micsoda erő lehet ez, mely ebből az egyszerű parasztemberből kiárad? És

11 Szentesen valóságos hiedelemtörténeti sorozat fűződik a veszett orvosokhoz, így például az, hogy egyikük kutyává tud változni. Katona Imre kandidátus, folklorista édesapja állatorvos volt Csongrádon. Egyszer egy megmart állathoz a veszett doktor után őt is kihívták. Elmondták neki, milyen véleményt mondott a veszett doktor, és ő is megvizsgálta ugyanazt a jószágot. Szerinte értettek ahhoz, hogy melyik jószág fertőződött meg, annak azonnali levágását javasolták. Filep Antal szíves szóbeli közlése.

amellyel ezeket a fenevadakat képes kezes bárányokká változtatni? Magnetizmus? Hypnózis? Suggestio? Azután miért bír ő ily képességekkel, és miért nincsen meg bennem ez?

Az első kérdésre mi választ sem tudtam adni, és azt hiszem, ma, 50 év múlva ugyancsak senki sem tudna arra pontos és világos választ adni. A másodikra nézve, már akkor jutott eszembe az a gondolat, hogy ez valami képp olyan képesség, mint aminő a muzikalitás, a tapintat, a fantázia és több efféle, melyeknek egyike bennem megvan, másika a másik, harmadik ösmerősöm lelkében szunnyad, nő, kivirágzik, ismét a negyedikben teljesen hiányzik.

[...] ¹²

De vajon mire való mindezen okoskodás? Közelebb hoztuk-e ezzel a megmagyarázhatlant a világosságához, a megérthetőséghez? Ugyebár nem; ezért térjünk csak vissza a mi veszett doktorunkhoz, aki bizony sokkal gyakorlatiasabb oldalát fogta meg tudományának.

Az öregasszonytól, aki a gazda anyósa volt, és aki a tanya gazdasági teendőit látta el – a gazda felesége, egy nagyon csendes és igen jóképű és jó állású menyecske, ritkán jött ki a tanyaára –, tudtam meg később, hogy a veszettség gyógyítását, azaz a baj kitörésének elhárítását a koma nem is olyan olcsón mérte. Elsősorban minden személynek, ki a tanyán tartózkodott, egy-egy zöldessárgás port adott át, kinek azt vízben feloldva kétszerre kellett bevennie. A poroknak ára adagonként egy forint volt. Ugyancsak valami szerrel végig kellett füstölni az istállókat, a disznó- és tyúkólakat, minden állat ételébe, takarmányába ugyancsak egy-egy por került. A kutyák be lettek szorítva valami ólba, azután ott meg- és át lettek füstölve, tüszkölték is mint a német a paprikától, de nyikkanás nélkül állták a procedúrát.

Az egész gyógykezelés Veszett Kis Kovács uramnak készpénzben húsz forintot, két köből búzát hozott a konyhára. A pénzt a bugyellárisába dugta, a két zsák búzát a kocsni derekába

vettette és azzal hajtani készült a szomszédos tanyákra – még valami őt várta nagy szorongatások között –, amidőn utolsó percben tudomást szerezve jelenlétemről, beüzent az öregasszonytól, hogy jó lenne, ha én is gondoskodom magamról és megveszem a port, nekem hajlandó potom öt forintért kimérni egy adagot. Azt adtam értésére: köszönöm, nem kérek belőle!

– Ám én lássam, ha azután meg talállok veszni! – mondotta nagy mérgesen.

– Azt hagyja csak reám! Ő csak nézzen az aratása után! – morogtam magamban. Ugyanis nagy volt a gyanúm, hogy a ravasz paraszt valami kis kutyákat, gazdátlan nyomorult kuvaszokat el-elenged a tanyák között, annak valahogy veszett híret költi, és ennek révén végigsarcolja a zsiros paraszt gazdákat. Amilyen nagy határa van Szenteknek, úgy csinálhatja a dolgát, hogy minden évben a határ más-más részében fitogtatja hálás tudományát.

– Ah, a tekintetes úr nem fog megveszni, annál okosabb ember, hogysen azt megtegye! – mondta az öreg néni, miközben a doktor úr izenetét átadta, és míg a fenti gondolat az agyamon átcikázott –, hanem mi már kutya harapás nélkül is azok vagyunk, és az öcsém uram pora sem segíthet rajtunk!

– Hogyhogy? – kérdeztem egészen megütődve – Hát mi a baj?

– Ugyan, hát nem vette észre lelkem tekintetes Uram, hogy a mi tanyánk csendesebb, mint a bolyki kolostor? Hallott néhanapján nálunk egy dalt vagy énekszót felcsendülni? Még füttyszó sem járja, annál kevésbé valami móka, jóízű beszéd! Pedig mind a két fiam – ezek béresek – kocsisoknak voltak ide szegődve –, de meg a vőm uram is még elég fiatalok! Nem vette észre, hogy mindegyikük úgy jár-ke, mintha orruk vére folyna vagy a tegnapi napot keresné? Egy szót nem váltanak egymással, és ha igen, azt úgy vetik oda egymásnak, mint rühös kutyának a csontot. Nem vette észre, hogy a lányom, ha kijő, úgy jár-ke, mintha apácának öltözött volna be?

12 Az eredeti kéziratban a szerző több oldalon keresztül különböző elméleteket sorol fel arról, vajon milyen transzcendens jelenség magyarázhatja a kutyák meghunyászkodását a „veszett doktor” előtt. Ezt a részt a szöveggözlésből elhagytuk (a szerkesztők).

– De hát honnan van mindez? Mi az oka mindennek?

– Nem mi, hanem ki az oka, lelkem, Tekintetes Uram! Itt van az a rongyos béka, az a cafat Juli, meg alig hogy anyányi, alig hogy felcseperedett, máris veszedelmet hozott tanyánkra az égő vörös hajával, pulykatozás pöttyös pofájával, a macska zöld szemével, mind a két fiam, a vóm uram és talán még a vén totyakos férjem szívét is... – Megvesztek mindnyájan, bomlanak utána egymásra fogukat vicsorítva.

A Julis, a szolgáló! No nézd, ki a szösz hitte volna róla! És most visszaemlékeztem arra a nesztelen lépéseivel suhanó leányra, és megéreztem, hogy a maga arányos fejlődésnek induló természetével, horgászó pillantásaival, halk gúnyos kacagásával itt ezen a kis tanyán annak a macskának a szerepét kezdi játszani, akinek a férfiak, kiket a sors útjába fog vetni, mind csak egerek lesznek és csak arra jók, hogy játszadozzék velök, megkarmolja, cirógassa és végül megfojtsa őket.

– Amióta itt van ez a hitvány – folytatta az öregasszony, és szavaiból kiértett az az engesztelhetetlen gyűlölet, melyet csak asszony érezhet a maga nembelije iránt –, amióta közénk pottyant ez az átkozott kígyó, a mi tanyánk veszett, bolond emberek gyülekezete. A három férfi mind csak az ő szavát lesi, egymásra a fogát vicsorítja.

– De hát miért nem adnak túl rajta? – kérdezem.

– Mert lehetetlen. Megkísérlette a leányom. De hallotta, látta volna azt a zenebonát, ami szándéka nyomán kitört. A vóm uram magából kikelve ordította, hogy a Julis itt marad. A lányom erre azt felelte, akkor hát ő megy el! Mehetsz! El is ment és most bánatában a városi lakásukon azon gondolkodik, ne menjen el örökre a másvilágra. Talán meg is teszi, ha én nem tartom benne a lelket, de meddig leszek erre képes?

– De édes szülém, hát nem tud beszélni maga a gazdával?

– Oh, édes Uram! Mi vagyok én itt, nem tudja, hogy férjemmel, két fiammal csak cselédsorba számlálkozunk. Minden a vómé, minket, amikor kedve kerekedik, akkor kerget el; mint ahogy meg is mondta nagy kevélyen, amidőn ezekre az istentelen állapotokra tereltem a beszélgetést, hogy hát ha valami nem tetszik nekem, ahogyan ő rendelkezik, úgy föl is út, alá is! Hetven éven felüliek vagyunk az urammal, hová menjünk öreg napjainkra, csak túrnöm kell továbbra, míg valami nem történik!

Rövid időn belül otthagytam Pizskos Földvári Nagy Ferenc uram tanyáját, míg kijebb mentünk az öcsödi határ felé. Azután onnan Fábiansebestyénre kerültem, késő ősszel meg Csongrád alatt láncoltam a városi földeket. Bizony alig jutott eszembe a kis tanya a maga alakjaival. Egy késő őszi délután az eső permetezett, és én a város hintáján munkaterepemről haza igyekeztem. Ahogy a kocsim a Rambovszky vendéglője¹³ előtt megáll, látom, hogy két kardos, puskás, kék mándlis, darutollas kalapú pandúr egy erősen megbilincselte fiatal legényt tuszkol maga előtt. Oda nézek, olyan ösmerősnek tetszett az arca. Megösmérem, hisz ez Miska, a Pizskos Földvári tanya bérese.

– Mit csinált ez a szerencsétlen? – kérdem az egyik szájtátót.

– Lyukat szúrt a gazdája oldalába!

– Osztán miért!

– Valami cseléd lány végett. Szeretője volt, oszt a gazduram szemöt vetött a jányra, oszt hát így végződött a história, rendes vége az ilyen dolgoknak!

– A gazda? – él?

– A gazda, Pizskos Földvári Nagy Ferenc külső ecseri tanyás gazda talán megússza a dolgot, talán nem, fene biztos járása van ilyenkor a láznak.

13 Rambovszky József (1837–1894) két vendéglőt bérelt ekkoriban Szentesen, az egyik a Zöldkaszorú nagyvendéglő az akkori Fő utca és Úri utca sarkán, a másik a Széchenyi ligetben épült Újvilág vendéglő. LABÁDI LAJOS: Városunk leg-híresebb vendéglőse. Száztíz éve hunyt el Rambovszky József. *Szentesi Élet*, 2004.10.15. http://www.szentesinfo.hu/szentesielet/2004/41_1015/05.htm

III.

1883. év késő őszén kerültem Egerbe és meglaktam ezt az akkoriban oly víg várost egész 1894 tavaszáig, amikor a 2. felügyelőséghez lettem áthelyezve.

Ottani tartózkodásom elején nagy kedvem támadt arra, hogy én is kutyabirtokos lehessenek. Ennek a vágyamnak megvolt a maga oka. Volt nekem akkoriban ott egy kedves cimborám, valami Kracsun Miklós¹⁴ nevezetű. A sok víg pajtás között, akik engem körülvettek, a leggondtalanabb, a legvígabb. Ennek a cimborámnak egy igen helyes rattler kis kutyája volt: a Bijou.

Bijout az egész város ösmerte. A gazdája rendszerint magával vitte lumpolásaiban, és a kis kutyát formás alakjáért, csillogó szeméért, amelyek mint valami ragyogó drágakövek meredtek ki kis pofájából, az okosságáért mindenki megszerette. Otthonos, ösmert lett és kedvelt éppúgy a „Dobó”, a „Körülvirágos”, a „Tanca”, a „Fekete sas” vendéglők és borházak vendégeinél, mint a többi mulatóhelyek társaságainál. De a vasárnapi korzó közönsége is, mely ott hullámozott a Lyceumtól a Káptalan utcán végig a vármegye házáig, ugyancsak számon tartotta Bijout, már csak azért is, mivel gazdája egyike volt a város legdaliásabb embeleinek. Azután meg, néha meg hogy a cimborá a kis kutyát nem vitte el magával, hanem valami okból otthon hagyta, – Bijou! – mondta neki – du bleibts zuhause, dass du dich nicht muckts von der Stelle!

Ilyenkor a kis dög a lemondás és fájdalom annyi kifejezésével, amennyi egy kőszobrot is képes lett volna megindítani, kínos nyöszörgéssel lefeküdt az ajtóba és várta a maga Istenét és urát fájdalmas kutyahűséggel, és nem mozdult onnan el a fél világért sem mindaddig, míg az haza nem érkezett. De előfordult az is, hogy a cimborá odamaradt két-három napig is lumpolásaiban, és kutyájáról teljesen

megfeledkezett. Ilyen esetekben Bijouban az éhség, a kétségbeesés annyira felfokozódott, hogy megszegte a tilalmat, otthagyta helyét és gazdája keresésére indult. Végigszaladta, szimatolta mindazokat a helyiségeket, ahol a cimborá meg szokott fordulni, és magán kívül volt örömeiben, ha végre gazdáját megtalálta, bár az ilyenkor rendszerint kegyetlenül elverte.

Ha a lázasan keresgélő kis kutya végigszalasztotta a várost, mindenki tudta és mondogatta: Ahá! Az az országos lump Kracsun, már megint nem volt odahaza két nap óta, keresi a szegény Bijou! Nincsen itt a gazdád, szegény kiskutyus! Menj csak tovább! És a kutyus azzal odébb állott egy házzal, loholt tovább. Értett az magyarul is!

Hogy azonban a cimborámat valamiképp mentegessem, meg kell jegyeznem, hogy Egerben akkoriban nem csak ő lumpolt. Lumpolt ott a szigorú és rideg Samassa érsek¹⁵ uram ő excellenciáján kívül az egész város, a polgármester úrtól kezdve az utolsó hajdúig, a főispántól kezdve a legkisebb díjnokig, a kereskedők, az iparosok, a kapások és a fertálmesterek, a papok, szerzetesek, ügyvédek, doktorok és a barkók (így csúfolják az egri szőlőműves népet) nemzetségének minden ifija-fija. Soha olyan víg, pohárcsengéstől, daltól, kurjongatástól hangos városba nem botlottam, milyen a múlt század nyolcvanas éveiben Eger volt. Nem tudom, hány kávéháza, vendéglője, korcsmája, paraszt borkimérése lehetett, de bármelyikbe léptél, éjjel előtt, éjjel után virágos jókedv, duhaj mámor dühöngött azokban. A sok zárdában is – a ciszterciáknál, az irgalmasoknál, a minoritáknál, a szervitáknál, amiknek mindegyikében egy vagy másfél tucat kövér szent-anya kukszolt, estétől hajnalig nem a breviáriumot, hanem az ördög bibliáját forgatták, sűrű pohárhajtogatások, anekdotázások, istentelen praebensusok és gyalázatos virágénekek, „Azután mit is mondott a kabai asszony” sűrű kur-

14 Kracsun Miklós (1853–1908) kataszteri mérnök, 1884-ben még segédmérnöként az 1. felmérési felügyelőségben dolgozott. MNL OL, S 92 No. 25/4. 464. MTCN, 1884:157. Vegyesek. *Kataszteri Közöny*, 17. (1908) 11:253. 1885-től a váci 7. felmérési felügyelőség álmányában szerepel, vö. MNL OL, K 269. Szolgálati beosztás 1884–1892.

15 Samassa József (1828–1912) egri érsek (1873–1912)

jongatása közben.¹⁶ Emlékszem, hogy a hangos tivornyázás e szent helyek némelyikében annyira ment, hogy az érsek füléhez is eljutott, ki aztán a mindig borostás állú Pater Kerényi Imre¹⁷ bátyánkat, a szervita rendház főnökét maga elé idézte ad audiendum verbum és úgy lekapta húsz körmérő, hogy a szegény öreg egy hétre egészen úgy odalett tőle, hogy a délutáni kuglipartikat is betiltotta és csak akkor engedte meg újból azok megkezdését, amikor a bánat majd kikezdte ökelmét, és újból gurítani kellett a golyót Pater Zyán irgalmasrendi főorvos tanácsára, mert különben kézbénulás állott volna be nála.

De az érsek uram eme megregulázása nem sokat ért, hiszen még azt sem tudta megakadályozni, hogy a kispapok, kik pedig az érseki aulában laktak, víz helyett ne bort hozzanak be altatónak minden este a hálótermekbe.

A többi rendházban is vizsgálat folyt. A cisztercitáknál mint legelőkelőbb tanítórendnél az estélyeken a háziasszony, a postafőnök csinos, temperamentumos felesége prezidiált, emiatt a férje akkora búsulásnak adta fejét, hogy ritkán lehetett vele józanon beszélni.¹⁸

Megtörtént az is, hogy a rend különben egyik nevesebb tanára födetlen fővel kísérte ki a temetőbe asszonya koporsóját, kivel éveken át házastársi viszonyban élt. A város összes paraszt menyecskéi, de az úri renden levő nép is szörnyen szépnak találta a tanár úr ezen tettét, fölöttes hatósága kevésbé annak, mert úgy tudom, hogy egy időre áthelyezték Egerből.

A parasztoknál, már a szőlőműves gazdáknál, de az úri népnél szörnyen divatos volt a pincézés. A pincesorok mentén, az Árnyék- és

Verőszalákban¹⁹, majd minden szombat délután a legények között késelésre fordult a mulatozás, nem ritkán halálos kimenetellel.

Tavasszal a szőlőkapások kapára mentek egymásra a tüzes csipertől, és nem egyszer véres lett a kinyitott szőlőtőke.

Az urak a pincézés után a kávéházakban folytatták a dínomdánomot. Ivott akkor ott mindenki. De hogy is ne ivott volna, a legjobb bor literje 16-17 krajcár volt. A mustot 5-6 krajcárért vesztegették. Erős bikavért lehetett palackokban kapni Gröber vaskereskedésében.²⁰ A Tancsánál²¹ (pohos kistermetű festőmester volt ökelme) négy krajcárért akkora huszárrostélyost lehetett kapni, mint egy tótkaalap. Akinek egy forintja volt a zsebiben, az egy társasággal mulathatott egész éjjelen át. A papok, hogy ismét visszatérjek hozzájuk, a menyecskéket térítgették, úri és parasztrenden levőket egyaránt. Nem is olyan nagyon kellett azokat térítgetni, mentek azok maguktól is.

Ösmertem egy Katinsky²² nevezetű főtisztelendő urat, ennek az ostorosi út mentén fekvő szőlőjében, a sziklákba vájva egész díszesen bebútorzott kis tuskulanuma volt, ide csalogatta a városba igyekvő csinos ostorosi menyecskéket és taníttatta őket. Ahogy Egerből eljöttem, vettem a hírt, hogy kanonokká léptették elő, megérdemelte, mivel oly kitűnő bort és fekete kávé, mint amilyennel sziklabarlangjában megkínált, azóta is keveset ittam.

Bor annyi termett még ott akkoriban, hogy néha a szőlősgazdák hordó hiányában a mustot kénytelenek voltak a szőlők agyaggödrei-
ben hagyni, ami persze rendszerint tönkre is ment azután.

16 A „Mít is mondott a kabai asszony? Ígyunk egyet komámasszony!” szólás felhívás az ivásra, a néprajztudomány „koccintó”-nak nevezi a műfajt (Magyar Néprajzi Lexikon). A jelenetet tréfás képeslapokon is gyakran megjelenítették (<https://gallery.hungaricana.hu/hu/SzerencsKepeslap/146259>). A szólás eredete az, hogy a kabai asszony a vitatkozókat az ivásra buzdítással csillapítja le. Balázs Géza: A bor szemiotikája. *Rubicon*, 14. (2003) 1–2:113–114.

17 Kerényi Imre szervita szerzetes (1837–1905) gyászjelentése: <https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/133193#>

18 Fekete János († 1916) posta- és távirada-felügyelő. *Hírek. Egri Ujság*, 1. (1894) 63:3. (aug. 28.), 66:2. (szept. 7.); Halálkozás. *Egri Ujság*, 23. (1916) 135:2. (máj. 16.).

19 Verőszala és Árnyékszala.

20 Gröber Ferenc (†1890) vaskereskedő volt az egri bikavér megteremtője, vö. CSIFFÁRY GERGELY: *A Heves megyei levéltárban őrzött gazdasági szervek iratai 1846–1953*. Eger, 1998. XI-101 Gröber Ferenc és Fiai Kft. iratai (történeti áttekintés). 93.

21 Tancsa Lajos (1845–1912) templom- és szobafestő, aranyozó és címíró Egerben – vö. a hirdetményét pl. *Eger*, (1890) 24:194. (jún. 17.) –, aki egyúttal vendéglős is volt.

22 Katinsky Gyula (1841–1913) egri kanonok. *Hírek. Eger*, 20. (1913) 85:3. (okt. 22.).

Ilyenformán nem is ment csodaszámba, ha Premusics kapitány bátyánk, amidőn a Nagyegeden levő szőlője körül mércsikeltünk, nemcsak szőlőgunyhóját – épített kőből való borház – engedte át nekünk ottani tartózkodásra, hanem egy-egy kis hordó borral látott el, és ha az egyik kiürült, gurult helyébe a másik.

Ez a kapitány bácsi Egerben nyugdíjaztatta magát és egy gazdag szőlőműves özvegyét vette feleségül, amiért is a tisztikar részéről színelig bojkottálva lett. Színelig mondom, mivel titokban annál többen és sűrűbben látogatták meg szolgálatban levő kollegái és lakmároztak vendégszerető asztalánál.²³

Premusics bátyánk irányunkban tanúsított bőkezűségének azután az lett a következménye, hogy napszamosaink már reggel főnökömmel, a főmérnök úrral – haj, ez a Baader bácsi is egy kabinet²⁴ alak volt ám – egyetemben jól benyalkáltak.²⁵ A napszamosok az acélszalagot szaggatták el minduntalan, a főmérnök úr pedig egy zászlós figuráns helyett mindig kettőt látott távcsövében. Volt gondom azután az így keletkezett hibákat pótmérésekkel helyreigazíthatni.

Nem akarok itt beszélni a szüretekről, a vendégszerető házigazdákról, kik a mérés alkalmával véletlenül künt lévén, szőlős- és borházaikban, hallatlan és meg nem érdemelt sértésnek vették volna, ha vendégszerető meghívásaiknak nem engedünk és hozzájuk be nem tértünk volna. Az ilyen vendégeskedésnek rendszerint csak az este vetett véget.

Az egész város valami mámorban lélegzett és élt, mint Jules Verne Dr. Ox-ának oxigénnel túltelített városának lakói. De a mámoros életet sorvasztó és elnyelő állapotnak voltak áldozatai is, és életértékek mentek benne tönkre, mik megérdemelték volna, hogy embertársaik javára tovább éljenek. Így emlékszem dr. Pásztor Bercire.²⁶ Sokszor mulattunk együtt. Egyike volt nemcsak a város, de a vármegye leg híresebb jogászainak. De a mulatozás, az ivás rabja is. Igaz, hogy bírta az italt. Ő volt az, ki az egri nevet az ivásban a bácskaiakkal szemben fenntartotta és megvédte. Leitta őket, le a sárga földig. És amikor végzett velük egy-két napig tartó tivornyában: Új bort és új bácskaiakat! Ez az esete, ha jól tudom, Tóth Béla: Magyar anekdotakincs művében is meg van említve.²⁷

Pásztor Berci hatalmas Góliát alak volt, a sok ital azonban mégis csak kikezdte hatalmas szervezetét és ennek a jó, szellemes, kedves, fiatal embernek vajmi korán kellett távoznia a siralom völgyéből. És hány ilyen Pásztor Bercit ragadott el és temetett el a bor mámoros áradata anélkül, hogy rájöttek volna az élet komolyabb avagy fenséges rendeltetésére.

Azonban nem csak Eger városának lakói éltek ebben az időben ilyen duhaj életet. Nagy Magyarország minden népe, de elsősorban a magyar a mának, a vadászatnak, a ferblinek, a bornak, no meg a cigánynak élt. Ez volt a fődolog, ami ma ingerét képezte, ez a színes, könnyű mulató világ termelte ki már az

23 Premusic(s) (Premušić) Fülöp százados a 60. gyalogezredben szolgált 24 évig, 1873 óta egri polgár, 1885. február 1-jén nyugalomba vonult és február 7-én feleségül vette özv. Szontagh-Cserney Máriát. Hymen. *Eger*, 24. (1885) 7:58. (febr. 10.). Premusic Eger város képviselő-testületének is tagja volt, 1890–91-ben már a legtöbb adót fizetők (virilisták) között szerepelt. Egerváros 1890–91. évi legtöbb adófizetőinek névsora. *Eger*, 29. (1890) 8:59. (febr. 25.). Nagyegeden a parlagot három évre bérbé vette (*Eger*, 31. /1892/ 46:363.); az ottani szőlője helyreállításáért végzett fáradságos iparkodását Molnár István gyümölcészeti miniszteri biztos 1893. május 7-én tett tanulmányútja alkalmával is élénken figyelte. A gyümölcészeti kormánybiztos Egerben. *Eger*, 32. (1893) 15:113. (ápr. 11.). Felesége 65 évesen, 1893. május 18-án hunyt el. *Eger*, 32. (1893) 21:165. (máj. 23.). A feleség vagyonos földműves család sarja volt, kétszer is nyugalmazott cs. és kir. századoshoz ment feleségül, „s minden tekintetben tiszteletreméltó tagjává lón amaz előkelőbb társadalmi osztálynak, melybe házassága által emelkedett”. Néh. bold. eml. Cserney Mária. *Eger*, 32. (1893) 25:197–198. (jún. 20.).

24 Első osztályú, elsőrangú jelentésben

25 Baader Alajos (1843 – Pozsony, 1904. augusztus 7.) mérnöksegéd a debreceni felmérési felügyelőségen 1873-tól, 1879-ben Baján mérnök, majd 1884–1889 között az 1. felmérési felügyelőségen Egerben, 1890-től Pozsonyban az 5. felmérési felügyelőségen mérnök, majd 1894-től főmérnök. Egerben a rangidős mérnök volt Gánóczy szolgálati éveit kezdettől.

26 Dr. Pásztor Bertalan (1855–1910) ügyvéd Egerben. Halottaink. *Eger*, 33. (1910) 48:2. (dec. 14.); VÉN PALÓC H.: A hét. *Eger*, 33. (1910) 49:3. (dec. 17.). Születésére l. Eger, római katolikus keresztelési anyakönyvek, 1855. 450. sz. (<https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:9398-NSTQ>)

27 TÓTH BÉLA: *A magyar anekdotakincs*. I–VI. Bp., 1898–1903.

apák és nagyapák ama híres mondását: Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita! Mámoros fővel nem vettük észre, hogy az okosabbak, a józanabbak kihasználják gyengeségünket, hogy örökeinkbe idegenek ülnek, a kereskedelmet, a bankokat Galíciából ideszakadt gyülevész nép második nemzedéke foglalja el, kezébe kaparintja a földet, az ősi földet, melyet annyi vér szerzett és tartott fenn, a pénzt, mely a világot mozgatja. Nem vette észre, hogy vagyont idegen nemzetiségekből, a zsidókból támadt intelligencia kezdi átvenni, a szellemi vezetést és sajtója révén a nyugatnak selejtesebb, érzékiséget megragadó műveltséget kezd terjeszteni, melynek az ősi magyar erkölccsel, felfogással, mentalitással vajmi kevés köze van.

Talán ennek a szellemi vakságnak következménye Trianon, talán ennek és nyomán a szenvedés, nyomorúság, a megalázások kálváriájának kellett jönnie, hogy az én szép, szeretett, büszke magyar népem a hányavetiség virtusát, a felületesség fércruháját magáról el- és levesse, és beadja a derekát a komoly munkának és ragyogó képességeivel, intelligenciájával a kultúrnépek és nemzetek sorában újból kivívja a magyar nevet.

* * *

Ideje lenne azonban visszatérnem Bijouhoz és gazdájához. Nekem nagyon imponált a kis kutya, irigyeltem Miklós barátomat érte, ki szerintem a kutyasok e gyöngyét meg sem érdemelte. Ezt meg is mondtam neki, de erre ő csak nevetett és azt mondta, hogy ő és kutyája így és csakis így tartoznak össze és képeznek egyet. De látva, hogy a kutya ilyen nagyon tetszik nekem, megígérte, hogy legközelebb, ha Bijou megkölykezik, a leghelyesebb kölykét nekem fogja adni, neveljek magamnak abból egy másik Bijout. Megígérte és rövidesen szavának is állott.

Akkoriban, 1884-ben volt, Poroszlót, ezt a nagy módos Tisza-menti községet mértük Berczelivel. Egy este, ahogy a határból hazaérkeztem, háziasszonyom, Szászné asszonyom, azzal a hírrel fogadott: Tekintetes uram, itt van a kis kutyakölyök, a halászi mérnök úr küldötte.

Megnéztem azonnal, de bizony mindjárt láttam, hogy a kiskutya nem nagyon hasonlít anyjához. Igaz ugyan, ez is zsemlye színű volt, bár világosabb, mint az anyja, de a feje formátlan, a lábai csámpásak, hol van ez az idéltlen nyivákoló kis szörnyeteg világszép mamájától. No de megtartottam azzal a titkos reménnyel, hogy ha már rusnya is, mint a hátramenés, attól még okos lehet, akár a nádi veréb, és én majd úgy kimunkálom, hogy tudásának fényével árnyékot fog vetni híros anyjára. De most a fülei és farka túl hosszúaknak tetszettek, hogy az állat mégis kissé formásabb figurát mutasson, elhatároztam magamban, hogy ezeket meg kell kurtítani.

Ezt a műveletet azután a házigazdám, Szász asztalos majszter uram vállalta magára és egész szakszerűen végre is hajtotta. Amidőn az ilyen formán megcsonkított és fájdalmában körbe szaladgáló és üvöltöző kiskutyát láttam, még ocsmányabbnak találtam, mint amilyen előzőleg volt, de még így is hosszúaknak találtam fülét-farkát. Szász uram ajánlkozott, hogy még lenyesi a felesleget, ha kívánom. No, nem kívántam. A kutya így maradt tehát és a „Joujou” nevet kapta, ha már maga ocsmány, legalább legyen a neve szép. Különben sebei elég gyorsan hegedtek és néhány nap múlva már úgy szaladgált az udvarban, mintha megcsonkítottan jött volna a világra. A háziak hamar megszerették, etették, dédelgették, én azonban minden névpompája és megszépítése ellenére sohasem tudtam megkedvelni, és azt hiszem, ő se engem.

Az igaz, hogy kezdetben nem is sokat tördtem vele. Napközben a munkám távol tartott tőle, késő este vetett haza fáradtan, bizony semmi kedvem nem lehetett vele foglalkozni. A kiskutya a műhelyben a majszter úrral hált.

A mester soha nem ment be a szobába a családjához, soha egy szót nem váltott a feleségével, amint később megtudtam, már évek óta különös élet folyik itt. Az öreg soha nem mozdult ki műhelyéből, nemcsak hétköznap, de vasárnap, ünnepnap sem. Abban dolgozott, gyalult, fúrt, faragott kora reggeltől késő estig. Vasárnaponként, amidőn a szerszámainak békét hagyott, ledőlt az egyszerű szalmagyikóra

és ott heverte ki heti törődöttségét, szájában elmaradhatlanul lógó pipa füstjébe bámulva.

Göthös, száraz, vékony emberke volt. Ahány haja szála volt, annyifelé rugaszkodott neki a világnak. Arca mély barázdákkal árkolva, azt a benyomást keltette az emberben, hogy darabokból van összerakva, és csak az enyv, melynek illata az emberkét körülvette, tartja össze. Ezt az illatot kissé megrontotta a hiányos sárga fogakkal teli rakott szájban lógó pipájának a füstje, mely csípős, kesernyés és nem éppen violaszagú volt. A szája felett ugyancsak túl-túl álló néhány szőrszál jelezte a bajuszt és adta meg ez arc férfi jellegét.

Amilyen ágról szakadt volt is egész alakja is, olyan jámbor, csöndes ember volt, aki maga módján szeretett filozofálni. Engem nagyon megkedvelt, mivel valahogyan megérezte, hogy sajnálom, vonzódok hozzá. Bántott, hogy felesége, gyermekei olyan közönnyel, nemtörődomséggel vették körül, mely már az idegenkedéssel volt határos. Egyedül a fia, amolyan 14-15 éves, volt vele, egy ijedt képű suhanc, ki apja mesterségét tanulta és ott lábatlankodott egész nap a műhelyben. A fiú teljesen az apja mása volt, azzal a különbséggel, hogy szemei mindig ijedten forgolódtak, és kissé habogva beszélt, mint akit nagyon megijesztettek, és rémületéből még nem sikerült kievickélnie.

Ő volt a tolmács és közvetítő apja és anyja között. Ő hozta be az apjának a műhelybe az ételt, vasárnaponként a tiszta ruhát, szappant, miegymást, amire apjának igénytelen élete mellett szüksége volt. Másfelől ő adta át anyjának a pénzt, amit apja munkája után szerzett. Mert a majszter uram mindent odaadott egyegy forint kivételével, amit dohányának beszerzésére magának visszatartott. Csodálatos módon ezt a fiát az anyja sokkal jobban szerette, mint leányait. Talán azért, mivel egyetlen fia volt, talán mivel öntudatlanul is az apját szerette benne. Nagyon sok könnyet ontott érte, amire a fiú mindig riadt mozdulataival, hörgő-köhécselő lélegzésével, fáradt lényével alapos okot szolgáltatott is arra.

Amilyen gyámoltalan csöndes alakot formázott a családfő, olyan kemény, kardos asz-

szonynak ösmerte mindenki a feleségét. Még egyszer akkora volt, mint az ura, parancsoló hangja ugyancsak csattogott a kis háztartásban, és ha reá néztem, nem tudom, hogyan, hogyan nem, mindig eszembe jutott Geiza fejedelem urunk Sarolta felesége, ki nemcsak megülte a lovat, hanem zablájánál fogva azt földre is rántotta. Azt véltem, Szászné asszonyom is képes lett volna erre.

Amidőn május elején a lakásomat elfoglaltam, mely a ház első, meglehetősen nagy, de homályos szobáját alkotta, csak Szászné asszonyommal értekeztem, kivel azután a koszt irányában is megegyeztem. Gondolom, 25 forintot fizettem teljes ellátásért, ami havi jövedelmem felét alkotta, a másik felét Egerben visszamaradt édesanyámnak küldtem meg öt forintok levonásával. A Szász családból nem láttam akkor senkit, lassankint jöttem rá, hogy a háznál még két kisleány van, az egyik vagy 5-6 éves, a másik 8-9 éves lehetett. Ez utóbbi lett az én kis pincérem, ő hozván be az ebédet, ha otthon tartózkodtam. Kezdetben iszonyú szepegések és remegések közben, míg csakhamar magamhoz vonva meg nem győztem őt arról, hogy nem vagyok krokodilus, aki kisleányokat szokott széttépní és megenni. Sőt ellenkezőleg, minden nagyúri mivoltom dacára, a szép kisleányokat meg is szoktam csókolni, és pláne olyanoknak, akik nekem vasárnaponként az ebédet hozzák, azoknak havonként két fényes húszkrajcárost is szoktam adni. Rövid időn belül ilyenformán igen jó pajtások is lettünk.

Hosszabb ideig azt hittem, hogy az egész család a szülőkön kívül a három gyerekből áll. Hallottam ugyan éjjel néha csecsemősírást és nyöszörgést; egyszer, kétszer valami leány- vagy menyecskefélét láttam a konyhában, de megjelenésemre úgy elpárolgott, mint a kámfor. Fúrta az oldalamat, ugyan ki lehet az, végül is arra a meggyőződésre jutottam, hogy az valami kisgyerekes lakójuk lesz, kivel együtt tanyáznak a hátsó szobában. Egy vagy két hónap múlva a gyereknöszörgés teljesen megszűnt, és ez időtől kezdve több ízben volt alkalmam találkozni azzal a nőszeméllyel, kit lakójuknak tartottam.

Ezenközben a majszter urammal teljesen megbarátkoztam, és egy ízben beszélgetés közben szóvá tettem a különös életet, amelyet ők ketten a feleségével folytatnak. Legyintett a kezével és hüvelykujjával reányomva a kupakot a pipájára, így szólt:

– Az asszonynak igaza van, én vagyok a hibás. Egyszer megcsaltam, oszt ezt nem tudja elfelejteni. Évek hosszú során nem tud megbocsájtani, ami nekem fáj ugyan, de neki is. Konok egy asszony, hiába kértem nem egyszer, hogy nézze el hibámat, akár a süket földnek bozsenáltam volna. Hiába no! Ilyen a természete, talán maga sem tehet róla, olyan az, mint akinek barna szeme van, soha nem lesz abból kék szem. A dolog megtörtént velem, pedig nem is vagyok, nem is voltam soha amolyan menyecskes ember, ki minden szoknya után szaladgál. Egy öreg, 70 éven felüli gazdag úrnál dolgoztam majd' egész nyáron. Nagy kujon ember lehetett fiatal korában, mivel még akkor is egy sereg igen helyes képű leányt, menyecskét tartogatott a kastélyában. Engem azután gyakran kioktatgatott, higgye el majszter uram, mondogatta, nincsen szebb dolog a világon a cicázásnál, és az úr Isten is csak azért teremtette ezt a földet, rajta az embert, hogy leányokkal, menyecskékkel, de nem eggyel ám, ha mentől többel, enyelegjen, bolondozzék, tréfálkozzék, csókolódzzék. Amióta a világ áll, ahány okos férfi volt a világon, mind ezt csinálta. Még a hírhős Salamon király és próféta szent létére háromezer asszonnal élte világát. Ahány virágot le tud szakajtani, édes majszterkám, annyit szakaszson, mentől többet tud, annál okosabb lesz, arra való az!

Na, hát valahogy fogott rajtam ez a szép tanítás. Fiatal is voltam még, körülöttem egész nap csilingelt, kacagott a sok szép, helyrevaló fehérnép, ingerkedett, tréfálkozott. No, azután eggyel kikezdttem és éltem a világot vele egy darabig. Ez volt életem virágos farsangja, amire rövidesen következett a böjt, a hosszú böjt, amely még most is tart; és tartani fog, míg élünk. Mert hát az asszonyom rövidesen megtudta, besúgták neki, vannak ilyen jó emberek mindig kéznél, és én hiába tagadtam, szabad-

koztam, kértem, könyörögtem, ígértem, a válasz mindig egy volt: Mehetsz a lotyódhoz!

Először azt gondoltam, no hát elmegyek! Nem én leszek az első ebben sem, ki ezt megteszi. De azután meggondoltam magam, mit csinál ez a büszke konok asszony öt pulyával, amilyen bolond, fogja őket mind és neki megyen velök a Tiszának. Mert az képes arra, különösen, ha nem tud kenyeret adni nekik. Azután mégiscsak az én gyerekeim, mégiscsak nekem kell őket táplálnom, ruháznom, hiszen apjuk volnék, vagy mi? Maradtam, bevágtam magamat ebbe a vityillóba, dolgozom, küszködöm. Azt mondják, így van ez rendjén! No, hát ez az én históriám, tekintetes Uram!

Egyszer beteg lettem, komoly beteg. Lázban fekvő, nem mentem be a szobába. Ő jött ki hozzám, bevitetett, ágyba fektetett, én jóformán azt sem tudtam, mi történik velem. Orvost hivatott. Azután ápolt, hűségesen, szelíden. Én hagytam magam, mozogni is alig bírtam. Vettem észre, hogy néha könnyezik; eszembe villant, hogy talán itt van az ideje a kibékülésnek, ennek a visszas, kusza helyzet megszüntetésének. Elhatároztam magamban, még egyszer meg fogom kérni, azt fogom mondani: Nézd, Erzsi, a berúgott embernek, ha valami ostobát csinál, nem róják föl azt bűnéül. Nézd, én is elvesztettem az eszem. Nem tudtam, mit csinállok. Bűnös vagyok, bünt követtem el ellened, de bocsáss meg, hisz az Isten is megbocsát az ellene vétőknek. Mi volnánk mi, gyarló népség a világon, ha irgalom nem léteznék. Még sok egyebet gondoltam ágyamban fekvve, a menyegyzetet nézve. Volt időm hozzá! Kiszíneztem magamban és eleve örültem neki, hogy ismét visszatér majd a nyugodt, csendes, békés élet, újra boldog, megelégedett leszek.

Nem úgy történt, amint lassan-lassan lábadozni kezdtem, úgy halványodtak el reményeim. Asszonyom, hogy a közvetlen veszély elmúlt, mindig fagyosabb és fagyosabb lett. Ha gyógyszerre, egy pohár vízre volt szükségem, már nem ő nyújtotta, mint azt addig tette, ha ráparancsolt a kis Vilire, hidegen, keményen csengett szava: Add oda, vidd oda Apádnak. Reám nem nézett, kerülte a tekintetemet, nap-hosszat a konyhában tett-vett, szemlátomást

kerülte a velem való létet. Keserűség űzte el szívem színes álmait, és én egy reggel, amidőn nem volt otthon, fogtam magam és kitámo-lyogtam a szobából és belevettem magam újból az odúba.

Ahogy hazajött, szót sem szólt, kiküldte utánam az orvoságot, én meg újból nekifeküdtem a gyalunak, és megkezdődött a régi élet!

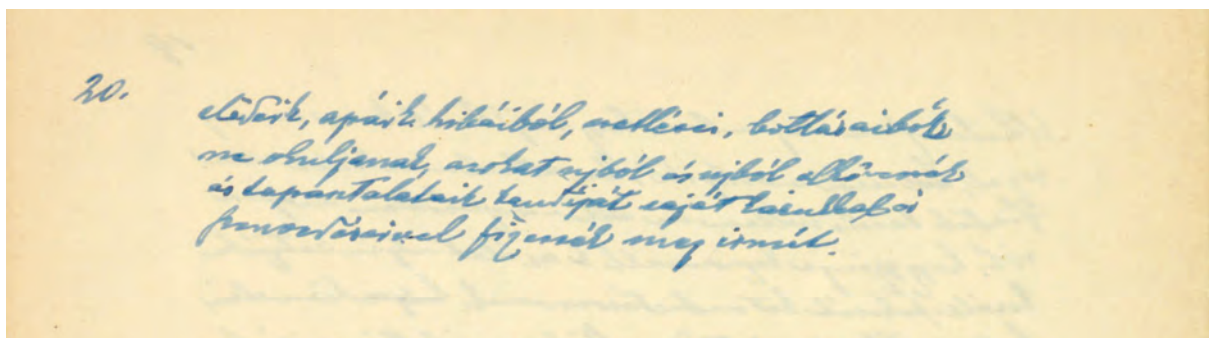
Valahogy nagyon megsajnáltam ezt a kis pipogya embert. Elöttem állott foltos köntösében a piszkos zöld mesterkötényével, gyalulástól meggörcbült tartásával, kitaposott bő papucsával, amint ritkás sárga fogai közül kiveszi pipáját, lassan töltögetve azt.

Minek a szobra is vagy te, édes Szász majszer uram? – villant át agyamon, ahogy őt szemléltem. Valami kis gyámoltalanságé, a nem helyén alkalmazott alázaté, a sorsodba beletörődött, fáradt harcosé? A magamegadás, a bánat, a keserűség, a szenvedés, a megnyugvás, az alávetés anyagából kifaragva? Egy kicsi kis ember, senki a milliók között, teljesen jelentéktelen valaki, porszem a homoktengerben, melyet csillogóvá tesz a fájdalom.

Elhatároztam magamban, hogy majd beszélek az asszonnyal erről a dolgról, ha alkalom adódik arra. Fiatal tacszó voltam én akkor, és azt hittem, hogy gyöngé kezeimmel az élet útján kátyúba került szekérét két embertársamnak kiemelni, helyre zökkenteni tudom.

Bízam intelligenciámban, reábeszélő képességemben, hogy sikert aratok bírálatommal, és úgy megyek el majd Poroszlóról, mint aki egy elárvult házban újból felélesztette, lángra gyújtotta a kialudt családi tűzhely melegítő, boldogságát, békét árasztó zsarátnokát.

Nem gondoltam meg, azóta azonban megtanultam, hogy a leghálátlanabb valami sorsot játszani akarni. Még jó, ha csak tanáccsal, csak szóval igyekszed ezt megtenni. A legkevesebb, de a leggyakoribb, hogy reád nem hallgatnak, szavadat olybá veszik, mint üres hangot, mely a levegőben elhal, visszhangra nem talál. Még jó, mondom, ha nem kísérled meg tettel, neked juttatott hatalommal mások sorsába beleavatkozni akkor is, ha ebben a legtisztább, a legszentebb szándék vezérel. Mennyi szenvedés, fájdalom származik legtöbbször abból, hogy ha erőszakkal akarod belegyúrni embertársaid lelkét abba a formába, mely nekik sehogys sem felel meg, bár te ezt a legtökéletesebbnek látod. Lázadást, elkeseredést, haragot, dacot teremtesz ott, hol boldogságot vélsz elérni. Nem, hagyni kell a dolgokat, hadd folyjanak a maguk medrében, az emberek úgy vannak teremtve, hogy a maguk ácsolta keresztjét kell hordaniok, elődeik, apáik hibáiból, csetléseiből, botlásai- ból ne okuljanak, azokat újból és újból elkövessék, és tapasztalataik tandíját saját kár- rakkal és szenvedéseivel fizessék meg ismét.²⁸

■ Gánóczy Sándor Kutyahistóriái kéziratának utolsó oldala

28 A kézirat nehezen olvasható szövegét Gánóczy Mária írta le, a sajtó alá rendezést és a jegyzetek elkészítését Reisz T. Csaba végezte.